

foto Hans van den Bos

De populier, boom van het volk

— Patrick Jansen, Probos

De populier - door velen verafschuwd en door een enkeling bewonderd. Vroeger was dat anders. 'Populieren, zij sparen en sieren' was toen de heersende mening. Met de sterke opkomst van natuurbehoud aan het eind van de jaren tachtig is dit veranderd. Het gevolg is dat de aanplant dramatisch is gedaald en de historische populierlandschappen snel verdwijnen. Toch heeft de populier heel wat te bieden voor hen die het willen zien. In dit artikel daarom eens een lofzang op de populier en enkele praktische tips om ermee aan de slag te gaan.

De populier kon lange tijd een 'volksboom' worden genoemd. Zijn Latijnse naam 'Populus' is zelfs afgeleid van 'Arbor populi'; boom van het volk! In hoogtijdagen werden soms wel 1 miljoen populieren per jaar geplant, zoals bijvoorbeeld in de jaren tachtig. Momenteel is dat nog geen 40.000 stuks. De rol van de populier in het Nederlandse cultuurlandschap

neemt dan ook zienderogen af. De populier is een kenmerkende boomsoort voor veel streken in Nederland. Zijn karakteristieke uiterlijk, die van grote afstand te herkennen is, domineert zelfs een aantal landschappen. Bijvoorbeeld de streek tussen 's-Hertogenbosch en Eindhoven die bekend staat om zijn coulissenlandschap, gevormd door de vele populierenbossen en rijbeplantingen langs wegen en weilanden. Ook de Achterhoek is een echt populierenlandschap, waar we de populier vooral in lanen, langs perceelgrenzen en rond boerderijen vinden. Van de IJsselmeerpolders kennen we de uitgestrekte populierenbossen. De meeste van deze landschappen vormen al van oudsher een bron van inspiratie voor dichters, schilders en recentelijk voor landschapsfotografen. Toch doen over geen enkele boomsoort zoveel vooroordelen de ronde als over de populier.

Fabel 1: weinig biodiversiteit

Het vooroordeel dat de populier waarschijnlijk het meeste parten speelt, is dat men denkt dan een exotische productieboom als de populier weinig betekenis heeft voor de biodiversiteit. Dat is een misverstand. Zo blijkt de populier een belangrijke gastheer te zijn voor veel insectensoorten. In onderzoeken zijn tussen de 88

en 114 soorten geteld. Hiermee staat de populier op de zevende plaats van alle boomsoorten. In totaal broeden er ongeveer 50 soorten vogels in populierenbossen. Onderzoek heeft uitgewezen dat veertig jaar oude populierenbossen met een goed ontwikkelde struiklaag een avifauna kennen die vergelijkbaar is met die van een natuurlijk eikenbos.

We vinden niet vaak typische bosplanten in Nederlandse populierenbossen. Dit is echter niet te wijten aan de populier, zoals vaak gemakshalve wordt aangenomen, want de populier heeft een lichtdoorlatende kroon en het strooisel breekt snel af en vormt een gunstige mull-humus. Het probleem is eerder dat de Nederlandse populierbossen veelal recent zijn aangeplant op sterk bemeste landbouwgronden, waardoor stikstof- en fosforminnende kruiden, zoals grote brandnetel, erg snel tot dominantie komen. Bovendien is er vaak geen kiemkrachtig zaadmateriaal van typische bosplanten aanwezig en moet er dus lang worden gewacht totdat deze soorten, met een overwegend gering kolonisatievermogen, zich vestigen. Toch kunnen ook populierenbossen zich ontwikkelen tot een ecosysteem met een hoge botanische waarde, als ze er maar de tijd voor

◀ Populieren spelen een belangrijke rol in het Nederlandse landschap

krijgen. In Vlaanderen vinden we bijvoorbeeld wel (productie)bossen van populier met een gevarieerde bosvegetatie van bijvoorbeeld boszegge, eenbes, wilde kardinaalsmuts, gevlekte aronskelk, grote keverorchis en bosanemoon.

Ook voor de mycoflora blijkt de populier een belangrijke rol te spelen. Er zijn meer dan 30 soorten die als symbiont, parasiet en/of saprofyt aan de populier gebonden zijn. Er zijn zelfs 14 soorten die het woord populier in hun naam hebben, zoals de populierzijdetruffel, witte populierzwam en de populiervezelkop. Dikke strooiselpakketten van populierenblad zijn een belangrijke biotoop voor (zeldzame) landslakken. Er komen soorten uit de Rode Lijst en de Habitatrichtlijn in voor, zoals de nauwe korfslak *Vertigo angustior* en de rijn-glasslak *Vitrinobrachium breve*, een Rode Lijst-soort die in Nederland nog maar op drie plaatsen leeft. Lijnvormige beplantingen hebben hun specifieke ecologische waarde. De meervleermuis profiteert bijvoorbeeld van populier langs kanalen

en beken. Ze gebruiken ze om op te oriënteren, tussen te jagen, om in te rusten en mogelijk als paarverblijf.

Fabel 2: waaibomenhout

Een ander veel gehoord vooroordeel is dat de boom waaibomenhout levert en niet veel ouder wordt dan 40 jaar. Maar de populier levert juist zeer waardevol hout en kan veel ouder worden. De oudste populier in Nederland is bijvoorbeeld meer dan 200 jaar oud. Afhankelijk van de soort/kloon zijn leeftijden van 100 jaar heel gewoon.

Het hout van de populier heeft enkele bijzondere eigenschappen. Het hout is erg licht, splintert niet, bevat geen smaak- en kleurstoffen, heeft een lichte kleur en een relatief hoog cellulosegehalte. Hierdoor is het hout bijzonder goed geschikt voor bijvoorbeeld klompen, verpakkingsmiddelen, multiplex, fineer en papier/karton. In toenemende mate wordt populierenhout ook gebruikt voor de productie van meubelen. Vroeger werd populier voor nog veel meer hoogwaardige toepassingen gebruikt, zelfs geveltimmerwerk, maar deze zijn verdwenen. De populier is dus niet voor niets samen met de grove den de belangrijkste houtsoort

voor de Nederlandse rondhoutverwerkende industrie.

Fabel 3: saai boomkokers

Het imago van de populier wordt sterk bepaald door de manier waarop er in de afgelopen decennia mee is omgegaan. De populier wordt beschouwd als onnatuurlijk, gekunsteld. Met het oog op de houtproductie werden populieren als 'saai' boomkokers geplant, waarin de bomen vrijwel altijd keurig in het gelid staan en bovendien ook nog eens allemaal op elkaar lijken. Populieren worden namelijk niet vermeerderd uit zaad, maar door te stekken (het zogenaamde klonen). Alle bomen van één ouder krijgen daardoor dezelfde eigenschappen en zien er hetzelfde uit. Bovendien is door selectie en veredeling lange tijd gestreefd naar de ideale productieboom. Dit zijn de bekende hoge, rechte en stijve bomen die ook in het gedicht van H. Marsman worden beschreven: "Denkend aan Holland zie ik brede rivieren traag door oneindig laagland gaan, rijen ondenkbaar ijle populieren als hoge pluimen aan den einder staan." Toch kent het geslacht populier een breed scala aan verschijningsvormen, bijvoorbeeld de 'Marilandica' met zijn

foto links Probos, foto rechts Hans van den Bos | Lauwersmeer

Populierenbossen hoeven niet saai en eentonig te zijn.

gekromde rug of de 'Serotina' die bekend staat om zijn losse, verwaide gestalte. De zwarte populier groeit breed uit en als oude boom is hij een markant element in het landschap. De grauwe abeel doet zijn naam eer aan: hard, ruig en met soberheid toont hij zijn door de wind vervormde kroon. Met een wat natuurlijkere manier van planten en meer variatie in verschijningsvormen, hoeft een populierenaanplant dus helemaal niet saai te zijn.

voor aftakelende en dode bomen zorgen. Het is dan ook eigenlijk verwonderlijk dat de populier zo weinig wordt toegepast bij de aanleg van nieuwe bossen.

Klonen tijdig bestellen

In Nederland zijn in de loop der tijd ongeveer zestig verschillende klonen aangeplant uit de populierenfamilie. Tegenwoordig zijn er nog 27 klonen verkrijgbaar. De andere klonen zijn

geburgerd' zijn te beschouwen. 'Serotina' en 'Marilandica' zijn bijvoorbeeld al rond 1750 in Nederland geïntroduceerd. Naast deze twee 'oude' klonen zijn ook 'Gelrica', 'Marilandica', 'Robusta', 'Serotina' en 'Spijk' nog steeds verkrijgbaar. Deze worden steeds populairder met het oog op het cultuurhistorische karakter van populierenbeplantingen. De klonen 'Hees', 'Ellert' en 'Koster' zijn rond 1990 in Nederland ontwikkeld. Zij worden vanwege hun goede

In zowel nieuwe als oude bossen zorgen populieren voor structuurvariatie door hun snelle groei en grote eindhoogte.

foto: Proboos

Formule 1

De populier is de formule 1 onder de bomen. Alles gaat sneller en heftiger. Dat is een nadeel, bijvoorbeeld als zijn wortels het wegdek omhoog drukken, maar als je hier goed mee om weet te gaan kan het ook grote voordelen bieden. Waar het bij andere boomsoorten decennia lang kan duren voor je het idee hebt 'in een bos te lopen', zorgt de populier al binnen een jaar of tien voor een boskarakter, met de daarbij horende (mobiele) bossoorten, zoals bijvoorbeeld spechten en roofvogels. De ontwikkeling in de Flevopolder heeft dit prachtig laten zien. Met zijn snelle groei en grote eindhoogte zorgt de populier voor snelle en blijvende structuurvariatie. Ook kan hij op relatief korte termijn

uit de markt gehaald omdat ze niet meer aan de eisen voldeden of doordat er simpelweg geen vraag meer naar was. Ook van de klonen die nog beschikbaar zijn wordt jaarlijks maar een beperkt aantal opgekweekt tot beworteld plantsoen. Om er zeker van te zijn dat een bepaalde kloon beschikbaar is, is het verstandig om minimaal een jaar van tevoren te bestellen bij één van de weinige overgebleven populierenkwekerijen.

Alleen zwarte populier en ratelpopulier (of esp) zijn inheems. Ingeburgerd zijn de witte abeel en de grauwe abeel. Sommige variëteiten van de Canadapopulier komen al zo lang in Nederland en Vlaanderen voor dat ze als 'in-

eigenschappen steeds meer aangeplant. In Vlaanderen heeft men een tijdlang populieren veredeld met het oog op roestresistentie. De hierbij geproduceerde 'Unal-klonen' bleken later echter enorm vatbaar voor gemuteerde roest. Sindsdien veredelt men niet meer op roestresistentie, maar op –tolerantie, dat wil zeggen dat de populier weliswaar wordt aangetast, maar er nauwelijks negatieve gevolgen van ondervindt. Zo is er een nieuwe generatie populierenklonen op de markt gekomen, waarvan in Nederland 'Muur' en 'Grimminge' beschikbaar zijn.

Vaak wordt gedacht dat de biodiversiteit sterk afhankelijk is van de te gebruiken kloon. De

beschikbare onderzoeksgegevens wijzen echter uit dat bossoorten (insecten, schimmels etc) eerder gespecialiseerd zijn op het genusniveau, in plaats van op soortniveau. In het algemeen hebben soorten daarom geen voorkeur voor een specifieke populierensoort of -kloon, maar voor alle soorten of klonen die vallen binnen het geslacht *Populus*. De kloonkeuze zou dus weinig invloed hebben op de biodiversiteit.

financieel ook interessanter. Een nauw plantverband is alleen aan te raden als er tijdige dunningen worden uitgevoerd. Anders is een plantverband van 8x8, maar liever nog 8x10 of 10x10 meter aan te raden. Het is overigens veel aantrekkelijker om populieren groepsgewijs aan te planten en er struiken onder te planten met het oog op de biodiversiteit. Als productie een rol speelt moeten minstens enkele tientallen populieren worden geplant

6 euro per m³ (netto contante waarde tegen 3%), terwijl de meerprijs voor opgesnoeid hout momenteel zo'n 9-13 euro is. Populier moet bij voorkeur in drie beurten tot zes meter worden opgesnoeid, waarbij zonder problemen één of maximaal twee levende takkransen kunnen worden verwijderd. Dit dient dan wel tussen eind mei en half juli te gebeuren in verband met infecties, insectenaantastingen en waterlotvorming. Bij een boomhoogte van 6 meter moet

Populierbossen kunnen een rijke voorjaarsflora herbergen, zoals hier in het Muizenbos in Vlaanderen.

Dun op tijd

Lange tijd is het in Nederland gebruikelijk geweest om populieren op een plantafstand van 4x4 meter te planten, waarbij de gedachte was dat de bomen in de eindopstand na twee dunningen op een onderlinge afstand van 8 meter zouden staan. Nu is een plantafstand van 8x8 meter al op de grens als er gewerkt wordt met lange omlopen (fineerhout), maar echt problematisch is dat in een groot deel van de populierenbossen de dunningen veel te laat worden uitgevoerd of zelfs helemaal achterwege blijven. Het resultaat is een slechte vitaliteit van de populieren, veel uitval en veel stormschade. De populier heeft veel ruimte nodig, dus dun op tijd! Met de sterk gestegen houtprijzen is het nu

op goed bereikbare plaatsen om op termijn kosteneffectief te kunnen oogsten. Ook bij lijn-vormige beplantingen, zeker als het om meer dan twee rijen gaat of er hoge beplanting naast staat, is het verstandig om de bomen minimaal 10 meter uit elkaar te zetten.

Snoeien voor fineerhout

Als houtproductie een rol speelt, is de boseigenaar een dief van zijn eigen portemonnee als hij de bomen niet opsnoeit, mits de bomen uiteraard voldoende kwaliteit hebben om op termijn fineerhout op te leveren. De meerprijs voor opgesnoeid fineerhout weegt ruimschoots op tegen de kosten. Opsnoeien door derden uit laten voeren tot zes meter kost bij elkaar zo'n

tot op 1,5-2 meter worden opgesnoeid, bij 10 meter hoogte tot 3-4 meter en bij een boomhoogte van ongeveer 14 meter hoog moet worden opgesnoeid tot 6 meter.

Kortom

De populier verdient beslist meer aandacht! Met voldoende vakkennis kunnen de positieve eigenschappen van de populier worden benut en kan de boom een verrijking zijn voor landschap, economie, cultuurhistorie en biodiversiteit. ♦

Patrick Jansen, Probos
patrick.jansen@probos.net